

# Verlag 19<sup>de</sup> Netwerkdag (Netwerk Racisme Keren) 13/11/2013 De Loodsen (Sint-Jacobsmarkt 43, 2000 Antwerpen)

## EEN BOEKJE OPEN OVER RACISME



### 1. Opzet

Elk jaar organiseert ORBIT twee netwerkdagen racisme keren. De netwerkdagen gaan door naar aanleiding van de Internationale dag tegen racisme (21 maart) en de Internationale dag tegen fascisme en antisemitisme (9 november). In 2013 stonden we bijvoorbeeld stil bij alternatieve straffen voor auteurs van racistische misdrijven. Deze keer wilden we nadenken over de **meerwaarde van fictieboeken bij het keren van racisme en vooroordelen**, aan de hand van drie vragen:

- 1) Kunnen goede romans voor kinderen, jongeren en volwassenen een rol van betekenis spelen om vooroordelen te ontcrachten en het samenleven in diversiteit stimuleren? Over welke kwaliteiten moet een boek beschikken om een impact op de lezer te hebben?
- 2) Hoe is het gesteld met de beeldvorming over mensen met een migratieverleden en over de multiculturele samenleving in de literatuur? Zijn er ook hoofdrollen weggelegd voor Kwame, Safia en Elena? Hoe stereotiep of niet stereotiep komt etnisch-culturele diversiteit aan bod in de Vlaamse literatuur?
- 3) Welke bijdrage kunnen auteurs met een migratieverleden leveren in het keren van racisme en het tot stand brengen van een juistere beeldvorming over mensen met een migratiegeschiedenis?



Deze vragen werden besproken aan de hand van een theoretische inleiding, drie praktische werkwinkels en een afsluitend paneldebat.

### 2. Programma

**13u30** Onthaal met koffie en thee  
**14u** Verwelkoming en inleiding

**Karen Ghonem-Woets** (departement of culture studies, universiteit Tilburg)

**14u30** Drie werkwinkels:

1. De voorleesgroep-methodiek  
**Marijke Sanctorum** (Openbare Bibliotheek Antwerpen)
2. Aan de slag met jeugdboeken  
**Karen Ghonem-Woets** (u. Tilburg)
3. Criteria voor het kiezen van kinder- en jeugdboeken  
**Ruth Dreessen** (Studio Globo)

**15u30** Koffiepauze

**15u45** Paneldebat

Moderator: **Frank Stappaerts** (Humanistisch Verbond Antwerpen)

Panelleden: **Trees Verleyen** (leesgroepbegeleidster Mechelen)

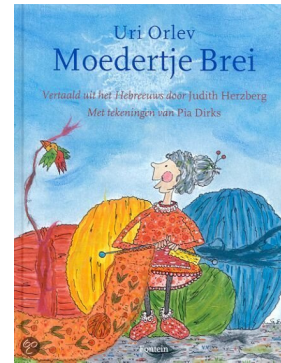
Jan Van Coillie (faculteit Taal en Letteren KULeuven-HUBrussel)  
Abbie Boutkabout (auteur)

17u00 Receptie

### 3. Verslag dagverloop

#### Inleiding

Karen Ghonem-Woets, docente aan de universiteit Tilburg en jeugdboekenrecensente, had het over de impact van jeugdboeken op de opvoeding van kinderen. De inleiding begon met het verhaal van *Moedertje Brei* van Uri Orlev. Dit personage breide haar hele leven bijeen, inclusief haar kinderen. Het eerste deel van het verhaal, over hoe haar gebreide kinderen op school niet toegelaten worden, diende als opener en legde meteen de vinger op de wonde. Het slot van het verhaal kwam dan ook op het einde van haar betoog terug.



**Fictie** is volgens mevrouw Ghonem-Woets **een middel om vooroordelen aan de orde te stellen**. Ze baseert zich hiervoor op Chantal Suissa, die de prijs van de Stichting Kerk en Wereld won met haar project 'Leer je burens kennen'<sup>1</sup>.

Als men veel **jeugdboeken** bekijkt, merkt men dat '**diversiteit**' op zich **goed vertegenwoordigd** is. Tegelijk zijn de verhalen **niet allemaal kwaliteitsvol**. Het valt bijvoorbeeld op dat het ik-perspectief dikwijls het vriendje van de "vreemdeling" is en niet de "vreemdeling" zelf. Wanneer de vreemdeling dan toch de hoofdpersonage is, moet hij vaak extra zijn best doen om aanvaard te worden als held.

Niet alleen het perspectief van het hoofdpersonage bepaalt of een boek racistisch is of niet. Er bestaat een handige website via de **Council for Interracial Books for Children** die **10 handvaten** aanreikt om daarnaar op zoek te gaan: *10 quick ways to analyze childrens books for racism and sexism*<sup>2</sup>. De criteria die gebruikt worden om te bepalen of een boek al dan niet racistisch is, zijn onder meer de **plot**, de **helden**, het **effect op het zelfbeeld** van de lezer en het **perspectief van de auteur**.

Uiteindelijk gaat het om beeldvorming, het **aanbieden van spiegels en ramen**. Kinderen moeten zichzelf weerspiegeld, bevestigd zien en ramen hebben om zicht te krijgen op diversiteit en verscheidenheid.

De nood tot "bifocaal denken" blijft echter groot: de lezer moet bereid zijn om zich in te leven in andermans denken. Dit kan leiden tot inzicht in eigen vooroordelen. **Aandacht voor empathie binnen het opvoedingsproces** is daarvoor zeker nodig. Het is tegelijk duidelijk dat niet enkel het opvoedingsproces invloed heeft op het empatisch denken. Ook de persoonlijke contacten van de lezers, sociale media, wat lezers horen op de radio en zien op televisie... spelen een rol.

Op de vraag of jeugdboeken al dan niet een **effect** hebben op de jeugd, bestaan er verschillende antwoorden. **Factoren zoals intelligentie en beïnvloedbaarheid spelen mee**. Er zijn ook **verschillende manieren om boeken te lezen**. Het feit om ze gewoon te lezen of eerder op een empatische of generaliserende manier bepaald ook de mogelijke effecten.

Op het einde van haar inleiding was mevrouw Ghonem-Woets ons nog het slot van het verhaal van *Moedertje Brei* verschuldigd. Uiteindelijk besluit *Moedertje Brei* dat ze haar volledig gebreide leven, huis, huisraad en kinderen, gewoon los zal maken indien haar

<sup>1</sup>Zie <http://www.jongerenprijs.nl/wp-content/uploads/2013/11/suissa.pdf> en <http://www.jongerenprijs.nl/wp-content/uploads/2013/11/suissa2.pdf>

<sup>2</sup> <http://createarizona.org/curricular-experiences/story-interactions/story-resources/10-quick-ways-to-analyze-childrens-books-for-racism-and-sexism>

kinderen op school niet aanvaard worden. Ze rolt de bollen wol terug op en emigreert om elders opnieuw te beginnen.

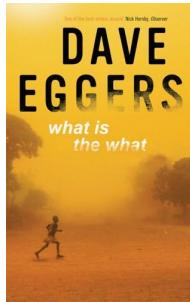
Tot slot zei de inleidster dat het duidelijk is dat het **lezen van boeken voor meer kennis en inzicht in culturen en stereotypen zorgt**. De kans om diversiteit in boeken aan te kaarten, mag men dus zeker niet laten liggen.

Verslag: Caroline De Meester, ORBIT West-Vlaanderen

## Werkwinkel 1: De voorleesgroep-methodiek

Marijke Sanctorum, verantwoordelijk voor de oprichting en begeleiding van leesgroepen bij de Openbare Bibliotheek Antwerpen, deed de deelnemers proeven van een samenleesactiviteit.

Ze **lichtte eerst kort de samenleesmethodiek toe**: een fragment van een roman wordt door de begeleider voorgelezen. De deelnemers hoeven het boek niet op voorhand gelezen te hebben. Af en toe onderbreekt de begeleidster het voorlezen om naar reacties te vragen: wat roept het voorgelezen fragment op? Is het verhaal herkenbaar? Wat valt er op? De **doelgroep** van samenleesactiviteiten zijn voornamelijk **mensen die niet zo dicht bij literatuur staan**. Het is dus een manier om aan **leesbevordering** te doen, en tegelijk ook van lezen een socialiserend moment te maken: men leest niet alleen, maar samen.



Na deze inleiding **situeerde ze kort het fragment** dat gelezen zou worden: een hoofdstuk uit "Wat is de Wat", van Dave Eggers. In deze roman vertolkt de auteur het levensverhaal van Valentino Achak Deng, een Zuid-Soedanese vluchteling. Het fragment zelf vertelt hoe Achak en zijn huisgenoot Achor Achor reageren op een gewelddadige overval waarvan Achak thuis het slachtoffer is. Beiden beslissen na enige aarzeling om toch de politie te bellen. Tegelijk beschrijven ze enkele ervaringen die ze als migrant in de Verenigde Staten meegemaakt hebben. Wanneer een Aziatische politievrouw na lang wachten langskomt, blijkt ze weinig interesse te hebben voor de overval zelf.

Het fragment lokte verschillende reacties uit. Het trof een deelnemer dat Achak zijn gestolen **GSM** als een **belangrijke houvast** ziet. Soms is alle bewijsmateriaal van het vluchtverhaal van een migrant op een GSM verzameld. Het viel ook op dat Achor Achor en Achak **aarzelden om de politie te bellen**, omdat ze eerst zeker wilden zijn dat al hun papieren in orde waren. Nochtans was dit het geval. Verder deed dit fragment nadenken over de **precaire situatie** waarin sommige mensen moeten **werken om te overleven**. Eenmalige afwezigheid – hoe gerechtvaardigd ook – kan soms volstaan om buiten te vliegen. De **cultuurschok** die beide Soedanezen in de VS ervoeren – en de onzekerheid die daarmee gepaard ging – werd ook mooi in dit hoofdstuk aan bod gebracht.

Marijke Sanctorum **eindigde** met een **gedicht** van Bart Moeyaert, "Nieuwstad 14". De stadsdichter vertolkt er de ervaring van een migrant.

Daarna werd de **methodiek** verder **besproken**: wat kan de meerwaarde zijn van voorleesactiviteiten om racisme en vooroordelen te keren? Een deelnemer polste naar de **mogelijkheid voor bibliotheken** om tijdens een voorleesactiviteit **bewust een boek te kiezen waarin racisme of multiculturaliteit ter sprake komt**. Marijke lichtte toe dat boeken in principe niet thematisch gekozen worden, maar eerder omwille van hun kwaliteit. Aangezien de Vlaamse overheid gelijke kansen in haar missie heeft staan, is er echter ruimte om ook thematische keuzes te maken. Tegelijk kunnen **organisaties** (ORBIT of andere) ook **zelf thematische voorleesgroepen opstarten, waarin bewust ingezet wordt op bepaalde thema's en op etnisch-culturele diversiteit bij de deelnemers**. Daarnaast kunnen **leesbevordering en racisme keren hand in hand** gaan: door tijdens een voorleesactiviteit een goede roman te kiezen die bepaalde multiculturele vraagstukken aansnijdt, kunnen de deelnemers na het bespreken van het fragment zin krijgen om het boek volledig te lezen. Er hoeft dan niet expliciet gecommuniceerd te worden over het opzet van de keuze van het boek ("we lezen

vandaag een boek over racisme"). Ook (en vooral?) **impliciet kunnen boeken de lezer inspireren.**

Verslag: Thomas Peeters, ORBIT nationaal

## Werkwinkel 2: Aan de slag met jeugdboeken

De deelnemers werden door Karen Ghonem-Woets, docente aan de universiteit Tilburg, uitgenodigd voor een **oefening** in groepen van twee. Daarbij werd gevraagd uit een aantal jeugdboeken, die mevrouw Ghonem-Woets kort voorstelde, **één boek te kiezen** en de **volgende vragen te beantwoorden:**

1. Zitten er **multidimensionale niveaus** in? Zien we zaken die de auteur er niet noodzakelijk in wilde leggen?
2. Wat kunnen we zeggen over de **vorm** (impressie die het boek geeft, druk, kleuren, verhouding tekst-prenten) en wat over het **perspectief** (Wie spreekt er? Waar?...)? Hoeveel aanbod krijgt elke personage?
3. Hoe wordt het **boekthema uitgewerkt** (bijv. op een logische manier)?
4. Kunnen we **methodieken bedenken** bij het gekozen boek, die ons helpen met dit boek te werken?

Nadien stelde elke groep zijn boek aan de andere deelnemers voor aan de hand van een gekozen prent:

- **Peter Spier: Mensen, mensen, wat een mensen! (Lemniscaat, 1981)** – non-fictie

Dit boek was redelijk gedateerd en had als boodschap dat "de rijkdom aan verschil enorm is en verrijkend is". Een deelnemer vroeg zich af of dit wel klopt.

- **Pauline Michgelsen en Barbara de Wolf: Schoenen voor Sinterklaas (Zwijsen, 2006)**

De groep vond dit flauwe literatuur. De jongen die in het verhaal vluchteling is wordt doorheen het hele verhaal als een dom iemand voorgesteld.

- **Guido van Genechten: Rikki en zijn vriendjes (Clavis, 2003)**

In dit verhaal viel het op dat een zwarte slim moet zijn om erbij te mogen horen.

- **Rindert Kromhout en Annemarie van Haeringen: Kleine Ezel en het zwarte schaapje (Leopold, 2012)**

Dit boek werd als problematisch ervaren: het zwarte schaap is in het boek in alles de zondebok. Het krijgt ook de schuld van zaken die het niet gedaan heeft. Anders dan de andere personages heeft hij ook geen kleren aan.

- **Max Velthuijs: Kikker en de vreemdeling (Leopold, 2003)**

Met zijn bekende verhaal doorbreekt Max Velthuijs stereotypen.

- **Anne-Sophie Baumann: Welkom in mijn wereld! (Davidsfonds/Infodok, 2009)** – non-fictie

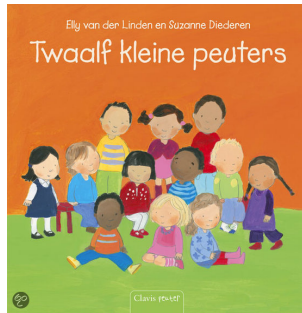


Per twee pagina's kwam een ander land aan bod, met al zijn (soms erg) 'stereotiepe' particulariteiten. Soms leek het puur basis-toeristische informatie (groot monument, de muziek, het eten, klederdracht...). Het boek had als boodschap dat iedereen een beetje verschillend is. Dit boek kan een leerkracht helpen over deze landen te onderwijzen. De openklapbare vakjes wekken curiositeit.

Verslag: Johan Vrints, ORBIT nationaal

### Werkwinkel 3: Criteria voor het kiezen van kinder- en jeugdboeken

Ruth Dreessen, medewerkster bij Studio Globo Antwerpen, gaf eerst een korte voorstelling van haar werk. Haar focus is gericht op kinderboeken voor kleuters en lager onderwijs, met aandacht voor boeken die het positief omgaan met diversiteit stimuleren.



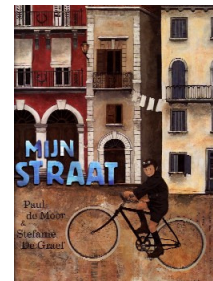
De werkwinkel begon met een korte kennismakingsronde. De deelnemers werden uitgenodigd om te vertellen **welk personage uit een boek hen fascineerde toen ze kind waren**.

Daarna werd het opzet van de werkwinkel toegelicht: velen kennen de boeken van Tiny en haar vriendjes, de typische 'blanke, Vlaamse familie verhalen of deze over prinsesjes met blauwe ogen... Daar willen we anno 2013 vanaf. Nochtans hebben de **meeste bibliotheken** nog steeds een **zeer beperkt aanbod van leesboeken met aandacht voor diversiteit**. Kinderen van een andere afkomst erkennen zich niet altijd in 'blanke' verhalen. Tijdens de werkwinkel lag de focus op een **brede**

**diversiteit**: talenten, arm/rijk, gender, afkomst...

Ruth stelde **8 criteria** voor die nuttig zijn bij het maken van een keuze voor een goed leesboek:

1. **Niet alle inhoud en zijn voor alle leeftijden geschikt**: hou dus rekening met de 'beginsituatie' van de kinderen: wie is je doelgroep? Welke voorkennis en belangstelling hebben ze voor de problematiek die aan bod komt?  
Lees bijvoorbeeld met lagereschoolkinderen geen boeken over kindsoldaten, slavernij...  
Kies voor 'herkenbaarheid en het dagelijkse leven; feesten, slapen, eten, vriendschap...  
Vb'en: "12 Kleine peuters" (Elly van der Linden), "Waar is Lizzy" (Elly van der Linden), "Zaza viert feest" (Mylo Freeman)...
2. **Diversiteit wordt benaderd als een normaliteit**.  
Diversiteit is een dagelijks fenomeen waar iedereen mee te maken heeft. Met een dier als hoofpersonage kan iedereen zich identificeren.  
Vb: "Kikker en de vreemdeling" (Max Velthuis) is voor iedereen toepasselijk.  
Toch moet men oppassen met het woord 'vreemdeling'. Dit woord wordt soms ervaren als een te geladen woord. Anderzijds moet men vermijden dat de problematiek niet meer benoemd mag worden.
3. De **informatie is juist en actueel**: schets het boek een realistisch en genuanceerd, hedendaags wereldbeeld? We moeten afstappen van het normerende.  
Er is aandacht nodig voor de 'versheidsdatum': klopt de thematiek nog met de huidige samenleving?  
Vb: "Mijn straat" (Paul De Moor): Een man vertelt over de verschillende winkels die in zijn straat aanwezig waren toen hij kind was en over het divers publiek dat er rondliep.
4. **De informatie is volledig en zo verscheiden mogelijk**: er wordt geen eenzijdig beeld gegeven van bepaalde groep mensen. Ieder mens heeft een meervoudige identiteit. Kan iedereen zich in de meervoudige identiteit van een personage herkennen? Tegelijk mogen verschillen en culturele eigenheden er zijn.
5. **Sommige inhoud en vragen wat extra uitleg over de context**.





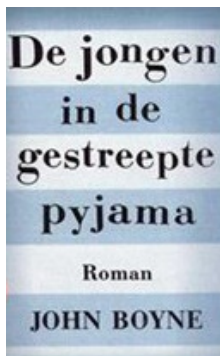
Bij het lezen kan men gebruik maken van de diversiteit binnen de groep om bepaalde begrippen of woorden te duiden: vb, Suikerfeest is een Vlaamse term die alleen door Turkse moslims gebruikt wordt. Andere moslims spreken over het ramadanfeest ; menora: een zevenarmige kandelaar die het licht uitdraagt op het lichtfeest, enz.

6. **Van gelijkenis naar verschillen:** heeft de schrijver oog voor de gelijkenissen, waarna ook de verschillen kunnen geduid worden?
7. **Focus niet alleen op de problemen:** worden figuren uit andere culturen als een probleem of als minderwaardig gezien? Moeten zwarten zich aanpassen aan witte gedragsnormen? Is een reddende engel alleen blank... ?
8. **Woorden zeggen soms niet wat ze bedoelen:** worden woorden met een negatieve connotatie gebruikt? Hebben verkleinwoorden een negatieve bijklank? Woorden krijgen meestal een bijklank omdat ze geschreven werden in een andere tijdgeest.

Verslag: Riet Smulders, ORBIT Antwerpen

## Paneldebat

Frank Stappaerts, lid van het Humanistisch Verbond Antwerpen en moderator van dienst, opende het debat met de vraag of boeken een impact kunnen hebben in het keren van racisme en vooroordelen. **Jan Van Coillie**, docent jeugdliteratuur aan de HU Brussel en de KU Leuven, was overtuigd dat **jeugdboeken een invloed kunnen hebben:** we hebben allemaal herinneringen aan boeken uit onze kinderjaren. In de 19<sup>e</sup> eeuw was deze impact volgens hem nog groter, omdat de auteurs toen zeer expliciete boodschappen vertolkten.



**Trees Verleyen**, begeleidster van een leesgroep in Mechelen, nuanceerde de impact van boeken. Boeken volstaan niet om de wereld te redden. Ze merkte terzijde ook op dat de meeste auteurs met een migratieverleden die het vandaag gemaakt hebben (Fikry El Azzouzi, Rachida Lamrabet, Mustafa Kör...) op het moment van 11 september 2001 al volwassen waren. De aanslagen van 11 september hebben volgens haar tot een terugval geleid. **Abbie Boutkabout**, zelf auteur, beaamde dit: voor 2001 waren vele auteurs al goed op weg om door te dringen in de auteurswereld. Daarna moest men opnieuw van nul beginnen. Wat haar eigen carrière betreft, merkte ze dat ze **vaak in de migrantenliteratuur-niche geduwd** wordt: mensen verwachten dat ze over migrantenthema's schrijft. Ze **verzet zich daartegen** en maakt de keuze om over andere thema's te schrijven.

De moderator vroeg dan **hoe het komt dat diversiteit en racisme zeer weinig aan bod komt in de literatuur.** Hij merkte op dat het moeilijk is voor een Vlaamse auteur om zich in dit thema in te leven. Abbie Boutkabout vertelde extra kritisch te zijn wanneer een Vlaamse auteur over mensen met een migratieverleden schrijft. Toch is het **belangrijk dat Afrikanen niet alleen over Afrikanen schrijven, en Vlamingen alleen over Vlamingen.** Ze vindt dat een **auteur die over diversiteit schrijft best zelf in een diverse wereld is opgegroeid.** Van auteurs die mensen gaan interviewen om hun boek te schrijven, heeft ze geen kaas gegeten. Trees Verleyen kaartte het **verschil aan tussen de auteur en de verteller van het verhaal.** Ze vond het een belediging voor auteurs om te stellen "dat ze zich slecht inleven in iemand". Jan Van Coillie was van mening dat dit net de **sterkte is van literatuur: je kunt je inleven in het personage. Een goede auteur slaagt daarin.**

Frank Stappaerts vroeg de panelleden in welke mate het ontwikkelen van criteria om boeken te kiezen een zinvol spoor is. Zou dit tot "antiracistische censuur" kunnen leiden? Of denken ze eerder dat sommige boeken waarin impliciet racisme zit kritisch besproken kunnen worden?



**Abbie Boutkabout** had het **moeilijk met de idee van censuur**. Trees Verleyen was van mening dat het **soms geen kwaad kan om zich in een gebrainwashte persoon in te leven**, zoals in *Les bienveillantes* van Jonathan Little het geval is. Jan Van Coillie vond echter dat **boeken die expliciet racisme prediken verboden moeten worden**.

Daarna gaven de panelleden enkele voorbeelden van boeken: *De jongen in de gestreepte pyama* (John Boyne), waarin vanuit het perspectief van een kind verteld wordt hoe het eraan toegaat in een concentratiekamp ; *Slaaf kindje slaaf* (Dolf Verroen), over slavernij vanuit het standpunt van een wit meisje. Men gaat mee met iemand die racistisch denkt vanuit de opvoeding.

Jan Van Coillie trok ook de aandacht op het feit dat men moet **rekening houden** met het **inleefvermogen van een persoon**. Voor een kind van 8-9 jaar is het nog zeer moeilijk zich in iemand in te leven.

Zou **humor** een rol van betekenis kunnen spelen? Volgens Abbie Boutkabout is humor onontbeerlijk. Ze gaf het voorbeeld van het collectief *De drie Fatima's* waar ze deel van uit maakt, die veel gebruik maakt van humor. Ze kon zich vinden in de mening van Frank Stappaerts dat **vooral humor ten koste van jezelf** mogelijkheden biedt. Trees Verleyen vond dat sommige migrantenauteurs, zoals Tahar Ben Jelloun (o.a. bekend van "*Papa, wat is een vreemdeling?*", nvdr), soms te ernstig blijven. Bij humor moet men ook opletten voor de leeftijd van de lezer.

Jan Van Coillie was verder ook van mening dat een boek die geschreven is om antiracistisch te zijn, niet kwaliteitsvol zal zijn. Het **beste boek over racisme wordt niet als danig herkend door de lezer**. Tegelijk is er **nood aan geëngageerde schrijvers**, die het thema durven aan te snijden. Volgens Abbie Boutkabout is dit vooral mogelijk voor non-fictie. Bij fictie willen auteurs immers in de eerste plaats een verhaal schrijven.

Het laatste woord was voor het publiek. Een deelnemer haalde aan dat sommige boeken ook expliciete racistische denkbeelden bevatten. Hij gaf het voorbeeld van de Jommeke-strips.

Ter afronding van het paneldebat las Abbie Boutkabout een eigen tekst voor.

Verslag: Thomas Peeters, ORBIT nationaal

#### 4. Conclusies van de netwerkdag

Deze netwerkdag belichtte de meerwaarde van fictieboeken om racisme en vooroordelen te keren, aan de hand van drie vragen: wat is een goed boek om vooroordelen te ontcrachten en racisme te keren? Hoe scoort de Nederlandstalige literatuur op vlak van beeldvorming over mensen met een migratieverleden? Wat kunnen auteurs met een migratieverleden betekenen in het streven naar goede boeken over de multiculturele samenleving?

De belangrijkste conclusies worden hier op een rijtje gezet:

- Er bestaat geen consensus over de impact van fictieboeken op racistische denkbeelden en vooroordelen. Romans zijn echter één van de vele bronnen die ons denken en handelen kunnen beïnvloeden. Ze kunnen nieuwe inzichten over andere culturen en het omgaan met diversiteit en racisme bijbrengen.
- De invloed van een boek kan niet los gezien worden van de context waarin het gelezen wordt: hoe wordt het boek gelezen? Wat is de startpositie van de lezer op vlak van leeftijd, inlevingsvermogen, beïnvloedbaarheid, omgang met diversiteit? Er dient ingezet te worden op een goede omkadering door leerkrachten, ouders, (voor)leesgroepbegeleiders...
- Meer en meer krijgt etnisch-culturele diversiteit een plaats in de Nederlandstalige literatuur. Elk divers boek is daarom niet kwaliteitsvol. Het is zinvol om te blijven inzetten op kwaliteitsvolle literatuur waarin het samenleven in diversiteit gestimuleerd wordt en niet-stereotiep aan bod komt.
- Het beste boek om vooroordelen te ontcrachten en racisme te keren combineert twee factoren: een hoge literaire kwaliteit; een inspirerende, realistische beeldvorming over diversiteit. Het boek wordt niet als een "antiracistisch boek" herkend. Tegelijk is er nood aan geëngageerde schrijvers die het thema "racisme" durven aansnijden.
- Inspirerende boeken bieden juiste, volledige en actuele informatie en stellen diversiteit als een normaliteit voor. Er wordt niet alleen op problemen of verschillen gewezen: ook gelijkenissen en dagdagelijkse situaties krijgen aandacht. Personages worden in hun meervoudige identiteit belicht. Ze worden benoemd met woorden zonder negatieve bijklank. Er is ook een belangrijke rol weggelegd voor humor, maar dan vooral ten koste van de eigen groep.
- Samenleesactiviteiten kunnen ingezet worden om racisme, migratie, cultuurverschillen... bespreekbaar te maken. Dankzij het oprichten van thematische voorleesgroepen – met aandacht voor diversiteit bij de deelnemers – of het kiezen van een kwaliteitsvol boek waarin racisme, andere culturen... aan bod komen, kunnen leesbevordering en racisme keren hand in hand gaan. Op die manier kunnen bibliotheken en andere organisaties hun missie om te werken aan gelijke kansen concreet maken.
- Het is belangrijk erover te waken dat auteurs met een migratieverleden ook de mogelijkheid krijgen om over niet-migratiegerelateerde thema's te schrijven. Auteurs die over diversiteit schrijven, hebben nood aan voeling met diversiteit en zijn best in een diverse leefwereld opgegroeid. Een goede auteur slaagt erin zo te schrijven dat de lezer zich in de personages kan inleven.
- Antiracistische censuur is af te raden. Toch moet er opgelet worden met boeken die expliciet racistische denkbeelden verspreiden. Het kan echter interessant zijn om zich te leren inleven in iemand die racistisch handelt, of om een racistisch boek kritisch te analyseren.



## 5. De netwerkdag op Braambos

Tijdens de netwerkdag interviewde Rita Boeren van Braambos radio Karen Ghonem-Woets. De reportage werd op 1 december 2013 uitgezonden. Het interview is te downloaden op <https://www.facebook.com/KTROBraambos> (vanaf minuut 19:30).

## 6. Evaluatieresultaten deelnemers

Algemene scores en kwaliteitsscores evaluatieformulieren deelnemers

( slecht= 20% , matig= 40% , voldoende = 60%, goed = 80% , zeer goed = 100% )

Aantal ingevulde evaluatieformulieren: 11

Gemiddelde leeftijd	48 jaar
Vrouw-man verdeling.	Meer vrouwen dan mannen.
Kwaliteitsscore ' wat vond je van de titel van de studiedag?	80 %
Kwaliteitsscore ' hoe vond de inhoud van deze studiedag?	78 %
Kwaliteitsscore ' hoe vond je de inhoud methodologie?	78 %
Kwaliteitsscore ' wat vond je de documenten/thematiek	81 %
Kwaliteitsscore ' voldeed de studiedag aan je verwachtingen	71 %
Kwaliteitsscore ' hoe was volgens jou de inleid(st)er/ vormingswerk(st)er ?	88 %
Kwaliteitsscore ' wat vond je van de werkwinkels?	78 %
Kwaliteitsscore ' wat vond je van het paneldebat?	72 %
Kwaliteitsscore ' was er voldoende tijd om de thematiek te behandelen?	61 %
Kwaliteitsscore 'wat vond je van de locatie?	90 %
Kwaliteitsscore 'hoe was de groepsgeest?	87 %
Kwaliteitsscore ' hoe beschouwde je in het algemeen de organisatie van de activiteit?	84 %
<b>Gemiddelde kwaliteitsscore</b>	<b>79 %</b>

### Enkele opmerkingen van de deelnemers

- Veel boeken lijken op het eerste zich goed en multicultureel maar eens je verder graaft, merk je steeds meer kritische punten.
- Het spreken over diversiteit in de jeugdliteratuur heeft me getroffen.
- Ik heb het gevoel dat de invloed van literatuur soms overschat wordt. In een tijd van overheersende beeldcultuur wordt minder en minder gelezen. Zelfs in de kranten krijgen foto's meer aandacht dan de tekst. De sociale media hebben volgens mij meer invloed dan we zouden willen.
- Het was niet echt enthousiasmerend om naar te luisteren.
- De voorstelling van diversiteit in de volwassenenliteratuur verdiende meer verdieping.
- De dag was te kort.
- Inhoudelijk was de dag ok.

